

Justyna Galik

OBRAZ CZAROWNICY WE WSPÓŁCZESNYCH TEKSTACH KULTURY (NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH)

Czarownice to istoty ze świata fantastycznego i nadprzyrodzonego związanego z magią i zabobonami. Wyraz *czarownica* pochodzi od czasownika *czarować*, który wywodzi się od prasłowa *czar* występującego u wszystkich Słowian, np. ukraińskie *čary*, rosyjskie *čary* [Brückner 1985: 72]. Słowo *czar* oznacza ‘czynności i środki magiczne wywołujące działanie sił nadprzyrodzonych, gusła’ [Boryś 2005: 90].

Z jednej strony czarownicę przedstawiano jako „czarodziejkę, guślarzkę” trudniącą się czarami, a z drugiej strony określano ją jako „brzydkie i złe babsko” [Linde 1854: 350–351]. W źródłach leksykograficznych powtarza się przekonanie, że moc czarownicy pochodzi od diabła i dzięki paktowi, który z nim zawarła, może rzucać uroki [zob. Doroszewski red. 1958: 1103; Szymczak red. 1978: 329; Dunaj red. 2000: 228; Dubisz red. 2003: 507; Rajman 2006: 218].

Postać czarownicy była przedmiotem badań niewielu językoznawców, np. Renaty Dźwigoł [2004], Joanny Kruk [2008] czy Bernadety Niesporek-Szamburskiej [2013]. Dotychczasowe analizy prowadzone na podstawie licznych źródeł¹ ukazały różnorodny kulturowy i językowy obraz czarownicy, który na przestrzeni wieków uległ przeobrażeniu. Był to przede wszystkim negatywny stereotyp tej postaci postrzeganej jako jędza, wiedźma i znachorka.

Celem rozważań podjętych w niniejszym tekście jest przedstawienie obrazu czarownicy we współczesnych tekstach kultury. Analizie poddano utwory obce, które prezentują odmienny od polskiego obraz świata, ale przytoczone fragmenty pochodzą z polskich tłumaczeń i to one są analizowane na tle treści stworzonej przez pisarza z innego kręgu kulturowego. Materiał do badań pochodzi z utworów literackich: powieści *Harry Potter i kamień filozoficzny*, *Harry Potter i komnata tajemnic*² Joanne K. Rowling

¹ Były to m.in.: teksty folklorystyczne i etnograficzne [Dźwigoł 2004], materiały leksykograficzne [Kruk 2008] oraz baśnie i bajki [Niesporek-Szamburska 2013].

² W książkach przedstawiono historię Harry’ego Pottera, który rozpoczyna naukę magii w czarodziejskiej szkole.

oraz serii *Diabelskie maszyny*³ Cassandry Clare; seriali: *Czarodziejki*⁴; *Dawno, dawno temu*⁵; *Czarownice z East Endu*⁶; *Sabrina, nastoletnia czarownica*⁷; *Salem*⁸; filmów: *Czarownica*⁹ oraz Hansel i Gretel: *Łowcy czarownic*¹⁰.

Wizerunek współczesnej czarownicy omówiony zostanie na podstawie kategorii zaproponowanych przez Bernadetę Niesporek-Szamburską [2013], takich jak: nazwy, wiek i pochodzenie, miejsce zamieszkania, wygląd, zdolności paranormalne, atrybuty, wartościowanie.

1. Nazwy

Język polski jest bogaty w synonimy słowa *czarownica*. W materiałach leksykonograficznych i badaniach językoznawczych pojawiają się między innymi takie określenia, jak: *baba-jaga*, *czarnoksiężniczka*, *guślarka*, *jędza*, *nawiedzona*, *strzyga*, *wiedźma*, *wróżka*, *zmora* [zob. Linde 1854: 350; Bąk red. 1969: 20; Brückner 1985: 208; Krawczyk-Tyrpa 2001: 70; Dźwigoł 2004: 77-83; Bańko red. 2005: 103; Kruk 2008: 56-59].

W analizowanych współczesnych tekstach kultury wyodrębnić można cztery podstawowe określenia: czarownica, królowa, wróżka, siostra, oraz nazwy własne¹¹.

A. Czarownica

Najbardziej znaną i używaną nazwą postaci zajmującej się magią jest *czarownica*. To określenie pojawia się we wszystkich analizowanych utworach, np.:

³ Seria *Diabelskie maszyny* składa się z trzech części: *Mechaniczny anioł*, *Mechaniczny książę* i *Mechaniczna księżniczka*. Opisano w niej losy Tessy Gray, która dowiaduje się, że jest czarownicą.

⁴ Tematem serialu są historie siostr Halliwell od momentu pojawienia się u nich czarodziejskich mocy. Serial był emitowany w latach 1998–2006.

⁵ Bohaterami serialu są baśniowe postacie, które zostają przeniesione do współczesnego miasteczka Storybrooke. Emisję serialu rozpoczęto w 2011 r.

⁶ Tematem serialu są losy czarownic zamieszkujących miasteczko East End. Serial był produkowany w latach 2013–2014.

⁷ W serialu przedstawiono losy nastolatki odkrywającej swoje czarodziejskie moce. Serial był emitowany w latach 1996–2003.

⁸ Problematyką serialu są mroczne historie czarownic zamieszkujących słynne miasteczko Salem. Emisję serialu rozpoczęto w 2014 r.

⁹ W filmie opowiedziano losy czarownicy Diaboliny. Film został wyprodukowany w 2014 roku.

¹⁰ Tematyką filmu jest dorosłe życie Jasia i Małgosi, bohaterów baśni dla dzieci. Film został wyprodukowany w 2013 r.

¹¹ Eksplorowane słowniki mają rozrzut czasowy, aby ukazać, iż wraz z upływem czasu zmieniały się synonimy słowa *czarownica*. Jedne nazwy zanikały, inne pojawiały się.

Czarownica [C]¹²; *Czarownice z East Endu* [EE]; *Hansel i Gretel: Łowcy czarownic* [HG]; *Sabrina, nastoletnia czarownica* [SNC] oraz w tekście, np.: *Oni byli po prostu dumni, że mają w rodzinie czarownicę!* [HPF: 59].

B. Królowa

Innym określeniem czarownicy często występującym w analizowanych utworach jest *królowa*. Mieszkała ona w zamku i miała wielu poddanych. Czarownice pełniące funkcję królowej są żądne zemsty, budzą wśród swych poddanych grozę i postrach, np.: Diabolina, władczyni Kniei [C], oraz Regina, najpierw królowa w bajkowym pałacu, a później burmistrz w Storybrooke [DD].

C. Wróżka

Pozytywnym określeniem dla kobiet zajmujących się czarami jest *wróżka*. Słowo kojarzone jest z dobrymi, pięknymi kobietami, które pomagają i opiekują się innymi, oraz matkami chrzestnymi, np.: Aurora nazywa Diabolinę *wróżką* i *matką chrzestną*, nie wiedząc, że ta wcześniej rzuca na nią klątwę [C].

D. Siostra

Czarownice pojawiają się w wielu utworach z towarzyszkami. Czasami są ze sobą spokrewnione, związane przyjaźnią lub połączone praktykowaniem tego samego zawodu. Mieszkające ze sobą czarownice bez względu na to, czy łączą je więzy krwi, czy nie, nazywają siebie *siostrami*. W analizowanych utworach występują one albo w parze, np.: *Mroczne Siostry* [MA], siostry Beauchamp [EE], albo trzyosobowo: siostry Halliwell: *Prue, Piper, Phoebe* [CI]¹³.

E. Nazwy własne

We współczesnych tekstach kultury pojawiają się imiona, a nawet nazwiska czarownic, np.: *Hermiona Granger* [HPF: 114]; *Prue, Piper i Phoebe Halliwell* [CI]; czarownice z East Endu: *Wendy, Freya i Ingrid Beauchamp* [EE], królowa

¹² W pracy przyjęte zostały następujące skróty tytułów analizowanych książek, seriali i filmów: C – Czarownica, CI – Czarodziejki, DD – Dawno, dawno temu, EE – Czarownice z East Endu, HG – Hansel i Gretel: Łowcy czarownic, HPF – Harry Potter i kamień filozoficzny, HPT – Harry Potter i komnata tajemnic, MA – Mechaniczny anioł; MK – Mechaniczny książę, MKA – Mechaniczna księżniczka; S – Salem, SNC – Sabrina, nastoletnia czarownica.

¹³ Ich imiona rozpoczynały się od tej samej litery, a ich połączenie miało ważne znaczenie w świecie magii.

ze Storybrooke: *Regina* [DD]; *Sabrina* i jej ciotki *Hilda* i *Zelda* [SNC]. Wszystkie wymienione postaci są współczesnymi kobietami, które żyją tak samo, jak inni ludzie XXI w.

Wśród współczesnych nazw czarownic używane są takie, które mają określone znaczenie i informują o tym czytelnika już przy pierwszym kontakcie z postacią. Na przykład w utworach Cassandry Clare czarownice są potomkami ludzi i demonów, do których zaliczana jest Lilith, i stąd bierze się ich określenie: *Dzieci Lilith* [MK: 280]. Określenia tych czarownic nawiązują do ich osobowości, np.: *pani Black* i *pani Dark*... *Nazywam je Mrocznymi Siostrami z oczywistych powodów, a im najwyraźniej podoba się to określenie* [MK: 17–18]¹⁴. Nazwiska wymienionych czarownic kojarzą się z mrocznymi rzeczami, tak jak przystało na odgrywane postacie.

Przykładem imienia czarownicy nieadekwatnego do jej charakteru jest *Diabolina*, nazwa strażniczki Kniei z filmu *Czarownica* [C], które zostało utworzone od słowa *diabeł* poprzez dodanie formantu *-ina*. Pomysł na takie imię wziął się prawdopodobnie z tego, iż czarownica była wykonawczynią planów diabła na ziemi i od niego otrzymywała moce. Imię tej czarownicy jest jednak nieodpowiednie do jej charakteru, ponieważ to dobra i wrażliwa opiekunka boru.

Czarownice w utworach współczesnych są zindywidualizowane, nie pasują do omawianego we wcześniejszych tekstach stereotypu, ponieważ mają inne cechy charakteru, określane są najczęściej nazwami własnymi i to z nimi kojarzą się czytelnikom.

2. Wiek i pochodzenie

Stereotypowe czarownice przedstawiano jako staruszki, na których czas odcisnął swoje piętno. Współcześnie są to młode kobiety, matki i nastolatki. Jeśli pojawiają się czarownice w podeszłym wieku, to ukrywają to pod maską czarów, np.: czarownice z filmu *Hansel i Gretel: Łowcy czarownic* [HG].

Czarownice wykreowane przez Cassandrę Clare to stworzenia nieśmiertelne, będące dziećmi ludzkich kobiet i demonów, od których mają znamię demona widoczne na ciele: *czarownicy byli potomstwem ludzi i demonów. Nic dziwnego, że Charlotte pytała, czy oboje jej rodzice byli ludźmi. To znaczy, że nie mogą być czarownikami, pomyślała Tessa, i dzięki Bogu* [MA: 105].

Jako istoty nie do końca stworzone na wzór Boga, nie mogą mieć dzieci: *Dzieci Lilith... są bezpłodne, podobnie jak muły czy inne krzyżówki. Nie mogą mieć po-*

¹⁴ Według tłumacza angielskie nazwy czarownic są oczywiste dla polskiego czytelnika i nie trzeba ich tłumaczyć, na przykład: Black ‘czarna, ciemna’ i Dark ‘ciemna, mroczna’ [Kędziołek red. 2004: 349, 392].

tomstwa. Nie odnotowano żadnych wyjątków od tej reguły [MA: 457], ale często bardzo ich pragną, ponieważ czują się osamotnione: *Ty, jako śmiertelnik, jesteś sam tylko przez krótką chwilę, jeden oddech wszechświata. Moja samotność trwa wieki* [MA: 394]; *Małżeństwo czarowników to rzadkość. Takie, które adoptuje ludzkie dziecko z sierocińca, jest jeszcze rzadsze* [MK: 171].

Czarownice często pochodzą z innych światów, tak jak np. siostry Beauchamp mieszkające w East End urodzone w niebezpiecznej krainie Asgard [EE], Regina pochodząca z bajkowego świata [DD], Diabolina z Kniei [C].

Nie wszystkie czarownice są nieśmiertelne i osadzone w innej rzeczywistości, np.: siostry Halliwell przedstawiono jako młode kobiety, które dopiero co odkrywają swoje moce [CI], oraz czarownice z *Harry'ego Pottera* uczące się magii w szkole Hogwart [HPF, HPT].

Można stwierdzić iż, tyle jest rozwiązań dotyczących wieku i pochodzenia czarownic, ile jest utworów zawierających motyw z nimi związany. Bardzo często trudno określić wiek danej czarownicy, ponieważ nie jest on podany. We współczesnych utworach czarownice są śmiertelne i nieśmiertelne, często pochodzą z innych światów, żyją jak normalni ludzie i podobnie jak oni borykają się z codziennymi problemami.

3. Miejsce zamieszkania

Wiele interesujących informacji na temat czarownic dostarcza sama przestrzeń, w której przebywają. Najczęściej wybierają one domy i mieszkania w miastach wśród ludzi. Serialowe czarownice z East Endu, siostry Halliwell czy Sabrina i jej ciotki mieszkają w domach na amerykańskich osiedlach. Chodzą do szkół z innymi dziećmi, mają pracę i za wszelką cenę starają się ukryć swoją prawdziwą tożsamość przed całym światem [EE; CI; SNC]. Mroczne Siostry mieszkają w kilkukondygnacyjnej kamienicy, w której: *Ściany wręcz ociekały wilgocią, wyścielane krzesła i kanapy pokrywała warstwa pleśni. W dodatku dziwnie tu pachniało, jak na brzegu Hudsonu w gorący dzień: wodą, śmieciami i szlamem* [MA: 26].

Rzadziej czarownice mieszkają w zamkach, np.: Regina z serialu *Dawno, dawno temu* [DD] albo uczniowie szkoły Hogwart, która jest nadzwyczajna, tajemnicza i wygląda jak ogromne zamczysko: *Tęsknił za zamkiem z jego tajemnymi przejściami i duchami, za lekcjami... za ucztami w Wielkiej Sali* [HPT: 9].

Najrzadziej czarownice wybierają opuszczone chatki w głębi gęstego lasu, np.: zła Muriel mieszkająca z innymi wiedźmami [HG]. Niektóre chatki czarownic położone są na wzgórzach i w górach np.: *dom był mały, osłonięty dwoma wzgórzami* [MK: 157].

Współczesne czarownice mieszkają nie tylko w lesie czy w zamku, ale przede wszystkim wśród ludzi, wtapiając się w tłum i starając się ukryć swą prawdziwą tożsamość.

4. Wygląd

Stereotypowe czarownice przedstawiano w brudnych i ciemnych szatach. Współcześnie ich wizerunek zmienił się. Niektóre z nich noszą korony, biżuterię oraz wysadzone drogimi kamieniami sukienki, np. Regina [DD]. Są też czarownice ubierające się modnie i ekstrawagancko. Przykładem mogą być Mroczne Siostry, które swym ubiorem starały się odwrócić uwagę od ewentualnych defektów: *Pani Dark, wysoka i chuda jak szczapa w jaskrawozielonej lśniącej sukni* [MA: 52]; *I jak zawsze, były ubrane w jaskrawe kolory: pani Black w suknię o żywej lososiowej barwie, pani Dark w pawie błękit. Przy jasnych, wesółych satynach ich twarze wyglądały jak przeklute szare balony. Mimo skwaru panującego w pokoju obie jak zwykle nosiły rękawiczki* [MA: 26].

Współcześni autorzy, kreując wizerunek czarownic, niejednokrotnie odwołują się do przekonań inkwizytorów z czasów polowania na czarownice, iż na ich ciele widoczny jest znak szatana (znamię, blizna, zwyrodnienie): *wszyscy czarownicy mają pewne cechy, które ich wyróżniają spośród innych Podziemnych. Skrzydła, kopyta, błona między palcami albo, jak w przypadku pani Black, szpony* [MA: 68]. Naznaczonymi czarownicami są Mroczne Siostry, np.: *Jej skóra miała zielonkawę zabarwienie, oczy były czarne, usta zapadnięte, język szary* [MKA: 244]; czarownice z filmu *Hansel i Gretel: Lowcy czarownic*, które mają pomarszczoną twarz [HG] oraz Diabolina z charakterystycznymi rogami owiniętymi skórą węża [C].

Znamiona czarownic bywają bardzo zróżnicowane. Jedne są bardzo widoczne, a inne da się schować pod ubraniami lub makijażem. Wszystkie naznaczone czarownice starają się ukryć swoje prawdziwe oblicze przed ludźmi.

Większość współczesnych czarownic nie wyróżnia się noszonym strojem. Siostry Halliwell, czarownice z East Endu czy Sabrina i jej ciotki ubierają się tak jak inni, w modne spodnie, bluzki czy sukienki w zależności od okazji [CI; EE; SNC].

Jedynie czarownice z Hogwartu nawiązują swym ubiorem do typowego czarodziejskiego stroju, czyli długich, ciemnych płaszczów i spiczastych czapek, np.: *Zamiast tego uśmiechał się do nieco srogo wyglądającej kobiety w prostokątnych okularach... Ona też miała na sobie długi płaszcz, tyle że szmaragdowy* [HPF: 14]. Jest to obowiązkowy szkolny ubiór.

Wygląd czarownic jest zróżnicowany. Jedne mają deformacje skrywane pod ubraniami lub przy użyciu czarów. Drugie są pięknymi kobietami ubierającymi się elegancko i ekstrawagancko. Trzecie nie różnią się od innych ludzi ani ubiorem, ani znakami szczególnymi i starają się zachowywać swe umiejętności w ukryciu.

5. Zdolności paranormalne

Cechą, która najbardziej charakteryzuje czarownice, jest umiejętność czarowania. Są częścią świata nadprzyrodzonego, wpływają na ludzi, zwierzęta i przedmioty.

W analizowanych tekstach kontaktują się z duchami, np.: siostry Halliwell [CI], czarownice z Salem [S], wskrzeszają umarłych, np.: Mroczne Siostry [MA], czarownice z East Endu [EE] i wróżą, np.: siostry Halliwell [CI]. Jedną z form służącą nawiązaniu kontaktu ze światem nadprzyrodzonym są zaklęcia.

Z jednej strony służą one do sprowadzania zmarłych z zaświatów, np.: Ingrid Beauchamp wskrzesiła swoją zmarłą ciotkę, wrzucając różne przedmioty do małego naczynia i wypowiadając zaklęcie [EE]. Natomiast Mroczna wskrzesiła ją [swoją siostrę] *nekromanckim czarem* [MA: 384]. Z drugiej strony zaklęcia służą komunikowaniu się z duchami, np.: siostry Halliwell używają w tym celu deski z alfabetem [CI], a czarownice z *Salem* tańczą i śpiewają nad jeziorem pełnym smoły [S].

Kolejną umiejętnością czarownic związaną ze światem nadprzyrodzonym jest wróżenie. Czarownice z East Endu potrzebują do tego kart tarota [EE], a jedna z sióstr Halliwell Phoebe przedmiotu osoby, której zdradza przyszłość [CI].

We współczesnych utworach poprzez rzucanie uroków czarownice mogą wpływać na ludzi. Potrafią przejmować kontrolę nad jedną osobą, np.: Muriel [HG], Diabolina [C] i Mary Sibley [S] oraz nad wszystkimi mieszkańcami miasteczka np.: Regina [DD].

Rzucona klątwa jest czasami tak silna, iż sama czarownica nie potrafi jej zdjąć, np.: Diabolina rzuca klątwę na Aurorę, która jest dzieckiem jej wroga, a kiedy dziewczynka dorasta, ta chce ściągnąć zaklęcie, ale nieskutecznie [C].

W analizowanym materiale czarownice mają wpływ na przedmioty. Mogą je przenosić, jak np. Prue Halliwell [CI] lub zmieniać oraz tworzyć, jak uczniowie Hogwartu, np.: *Potem zmieniła katedrę w prosiaka, a prosiaka w katedrę* [HPF: 143]; *z końca różdżki wystrzelił najpierw błysk, a potem, ku przerażeniu Harry'ego, długi, czarny wąż* [HPT: 205].

Czarownice mają też kontrolę nad zwierzętami, np.: Muriel nad psami łowców [HG], a Diabolina nad leśnymi stworami [C]. Mogą się również zmieniać w zwierzęta, najczęściej w koty, tak jak Wendy z East Endu mająca dziewięć żyć [EE] czy nauczyciele z Hogwartu, np.: *Co za spotkanie, profesor McGonagall! Odwrócił głowę, by uśmiechnąć się do burego kota* [HPF: 14].

Współczesne postacie czarownic kontaktują się z duchami, wskrzeszają zmarłych, widzą przyszłość i rzucają klątwy. Potrafią tworzyć, zmieniać i przenosić różne przedmioty. Rozkazują zwierzętom i mogą się w nie zmieniać. Te czarownice, przedstawiane jako silne i niezależne kobiety, mają nieograniczoną moc, wzbudzają strach i podziw.

6. Atrybuty

Oprócz charakterystycznych cech wyglądu, miejsc zamieszkania czy umiejętności czarownice posiadają specjalne przedmioty, np.: kotły, różdżki, magiczne lustra, latające miotły czy księgi zaklęć.

Współczesne naczynia czarownic odbiegają swym wyglądem od przestarzałych saganów. Mroczne Siostry do czarowania używają mis, np.: *kamiennie misy wypełnione podejrzanymi ciemnymi płynami* [MA: 403], czarownice z Hogwartu próbowek oraz kotłów, np.: *wszyscy studenci powinni mieć zestaw szklanych fiolek* [HPF: 73–74]; *Kotły – wszystkie rozmiary – miedziane, mosiężne, cynowe, srebrne* [HPF: 78]. Chociaż te naczynia różnią się wielkością, kształtem i materiałem, to wszystkie przeznaczone są do tworzenia zaklęć i eliksirów.

Niektórym czarownicom do uprawiania magii potrzebne są różdżki, np.: *Profesor McGonagall podniosła różdżkę i wycelowała nią w biurko Snape'a* [HPT: 90]. Inne używają lasek, które służą im również jako podpora, np. Diabolinie, po obcięciu skrzydeł [C].

Jednym z atrybutów czarownic jest czarodziejskie lustro. U Reginy ze Storrybrooke mówi i doradza [DD], a u czarownic z Hogwartu ukazuje pragnienia, np.: *czy już wiesz, co pokazuje nam wszystkim Zwierciadło Ain Eingarp?... Ono pokazuje nam to, czego pragniemy* [HPF: 222].

Do atrybutów współczesnych czarownic zaliczyć można również księgi zaklęć. Do nauki czarów potrzebne one są Sabine [SNC], siostrom Beauchamp [EE], siostrom Halliwell [CI] i studentom Hogwartu, np.: *wszyscy studenci powinni mieć po jednym egzemplarzu następujących dzieł: Standardowa księga zaklęć... Dzieje magii... Teoria magii... Wprowadzenie do transmutacji* [HPF: 73-74].

Kolejny atrybut czarownic to latające miotły. Stare i stereotypowe używane są przez czarownice z filmu *Hansel i Gretel: Łowcy czarownic* [HG], a nowoczesne miotły przez uczniów szkoły magii, np.: *zobaczcie... nowe Nimbusy Dwa Tysiące... są najszybsze* [HPF: 79]. Pozostałe czarownice podróżują już samochodami, np.: Regina [DD], siostry Halliwell [CI], rodzina Beauchamp [EE].

Oprócz charakterystycznych atrybutów kojarzonych z czarownicami występują również przedmioty unikatowe, takie jak: pentagramy Mrocznych Sióstr [MA: 403] czy peleryna-niewidka oraz kamień nieśmiertelności Harry'ego Pottera [HPF: 210, 229].

W analizowanych utworach powielają się pewne atrybuty czarownic, np. różdżki, czarodziejskie lustro, księgi zaklęć, miotły. Pojawiają się również przedmioty wyróżniające daną wiedźmę, jak np. pentagramy. Pomimo różniących je atrybutów wszystkie łączy to, iż potrzebne są im do uprawiania magii, do tworzenia eliksirów i rzucania zaklęć.

7. Wartościowanie

Uogólnionym znaczeniem wartości jest to, co dobre lub cenne. Podstawowym ich rozróżnieniem jest podział na dobro i zło [Puzynina 1992: 14]. Z czarownicami kojarzony jest pewien negatywny kanon wartości. W powieściach czarownice charakteryzowane są jako: złe, okropne, okrutne, bezwzględne, brutalne. Oto przykłady: *pani Black albo jej okropna siostra* [MA: 38]; *Pani Dark... Była łagodniejsza, bardziej skłonna do pochlebstw i perswazji niż siostra, która wołała klapsy i groźby wypowiedane syczącym głosem* [MA: 27]; *może, gdybyśmy ucięły ci język, nauczyłabyś się przestrzegać manier* [MA: 53].

Zachowania i czyny czarownic wzbudzają u innych strach, więc można określić je mianem przerażających, np.: *zasyczała przez zęby, a Tessie włoski zjeżyły się na karku* [MA: 39]; *do jej uszu dotarł wysoki, sknekliwy śmiech pani Dark* [MA: 58]; *Stała teraz i patrzyła z góry na Tessę płonącymi oczami. Sprawiała wrażenie wygłodniałej* [MA: 30].

Czarownice, aby dopiąć swego, bardzo często posługiwały się kłamstwem: *Proszę wyjść, nie zrobimy pani krzywdy! – Kłamią* [MA: 52].

Serialowe czarownice swym charakterem odbiegają od tego negatywnego kanonu. Ich wizerunek jest lepszy, ponieważ ukazywane są jako osoby dobre i szlachetne, np.: Diabolina [C], siostry Halliwell [CI], Freya, Ingrid Beauchamp [EE], Sabrina, Hilda, Zelda [SNC].

Wyprowadzone z równowagi czarownice mogą popisać się ironicznym poczuciem humoru: – *To chyba okropne być takim złym? Boi się pani, że pójdzie do piekła? Jaki jest diabeł, pani zdaniem? Tessa odłożyła widelec. – Chciałaby go pani poznać? Mogę go wezwać w każdej chwili, jeśli pani chce* [MA:76].

Czarownice ukazane w analizowanych utworach trudno zaklasyfikować jednoznacznie. Nie są tylko złe i tylko dobre, charakteryzują się cechami niepasującymi do tego kanonu, ponieważ są enigmatyczne, interesowne, ironiczne i zazdrosne. To od czytelnika zależy, która wiedźma mu się spodoba i czy przypadnie mu do gustu.

Czarownice są fascynacją powracającą w kulturze co jakiś czas. Ich postaci to główne bohaterki zanalizowanych utworów. Są zindywidualizowane, mają swoje imiona, a nawet nazwiska. Posiadają różne cechy charakteru. To dojrzałe kobiety i nastolatki. Mogą być piękne lub zdeformowane. Ubierają się modnie i ekstrawagancko albo nie przywiązują do tego wagi. Współczesne czarownice rozmawiają z duchami, wskrzeszają zmarłych, znają przyszłość. Potrafią kontrolować ludzi, zwierzęta i przedmioty. Budzą sympatię, ponieważ walczą ze złem, są strażniczkami dobra i pomagają innym. Współczesne odsłony czarownic pokazują ich nowe oblicze i przełamują stereotypy. Co prawda, pojawiają się również złe wiedźmy, ale stanowią one margines ze względu na to, że wątek czarownic obecny jest prawie w każdym współczesnym utworze poruszającym temat zjawisk paranormalnych. Przedstawiony w artykule problem został tylko zasygnalizowany i jest wart szczegółowych badań.

Wykaz skrótów

- C – *Czarownica*, 2014, [film], reż. R. Stromberg, prod. J. Roth, D. Hahn, Stany Zjednoczone.
 CI – *Czarodziejki*, 1998–2006, [serial], reż. K. Inch i in., prod. H. A. Myers, R. Wright i in., Stany Zjednoczone.
 DD – *Dawno, dawno temu*, 2011–2015, [serial], reż. M. Mylod, G. Beeman i in., prod. A. Horowitz, E. Kitsis, Stany Zjednoczone.
 EE – *Czarownice z East Endu*, 2013–2014, [serial], reż. M. Waters VIII, A. Arkush, P. R. Norris, R. Underwood, M. Nankin, prod. Lifetime, Stany Zjednoczone.
 HG – *Hansel i Gretel: Łowcy czarownic*, 2013, [film], reż. T. Wirkola, prod. B. Flynn i in., Niemcy, Stany Zjednoczone.
 HPF – Rowling J. K., 2000, *Harry Potter i kamień filozoficzny*, tłum. A. Polkowski, Poznań.
 HPT – Rowling J. K., 2000, *Harry Potter i komnata tajemnic*, tłum. A. Polkowski, Poznań.
 MA – Clare C., 2013, *Mechaniczny anioł*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
 MK – Clare C., 2012, *Mechaniczny księżę*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
 MKA – Clare C., 2013, *Mechaniczna księżniczka*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
 S – *Salem*, 2014, [serial], reż. R. Shepard, A. Zakrzewski i in., prod. B. Braga, A. Simon, Stany Zjednoczone.
 SNC – *Sabrina, nastoletnia czarownica*, 1996–2003, [serial], reż. T. Takacs, prod. J. Schmock, N. Scovell. D. DeCarlo, Stany Zjednoczone.

Bibliografia

Literatura podmiotu

- Clare C., 2012, *Mechaniczny księżę*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
 Clare C., 2013, *Mechaniczna księżniczka*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
 Clare C., 2013, *Mechaniczny anioł*, tłum. A. Reszka, Warszawa.
Czarodziejki, 1998–2006, [serial], reż. K. Inch i in., prod. H. A. Myers, R. Wright i in., Stany Zjednoczone.
Czarownica, 2014, [film], reż. R. Stromberg, prod. J. Roth, D. Hahn, Stany Zjednoczone.
Czarownice z East Endu, 2013–2014, [serial], reż. M. Waters VIII, A. Arkush, P. R. Norris, R. Underwood, M. Nankin, prod. Lifetime, Stany Zjednoczone.
Dawno, dawno temu, 2011–2015, [serial], reż. M. Mylod, G. Beeman i in., prod. A. Horowitz, E. Kitsis, Stany Zjednoczone.
Hansel i Gretel: Łowcy czarownic, 2013, [film], reż. T. Wirkola, prod. B. Flynn i in., Niemcy, Stany Zjednoczone.
 Rowling J. K., 2000, *Harry Potter i kamień filozoficzny*, tłum. A. Polkowski, Poznań.
 Rowling J. K., 2000, *Harry Potter i komnata tajemnic*, tłum. A. Polkowski, Poznań.
Sabrina, nastoletnia czarownica, 1996–2003, [serial], reż. T. Takacs, prod. J. Schmock, N. Scovell. D. DeCarlo, Stany Zjednoczone.
Salem, 2014, [serial], reż. R. Shepard, A. Zakrzewski i in., prod. B. Braga, A. Simon, Stany Zjednoczone.

Literatura przedmiotu

- Bańko M. (red.), 2005, *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych*, Warszawa.
 Bąk S. (red.), 1969, *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 4, Warszawa–Wrocław–Kraków.

- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Brückner A., 1985, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Dźwiągół R., 2004, *Polskie ludowe słownictwo mitologiczne*, Kraków.
- Doroszewski W. (red.), 1958, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.
- Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.
- Dunaj B. (red.), 2000, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Kraków.
- Kędziorek A. (red.), 2004, *Słownik Maxi Plus*, Warszawa.
- Krawczyk-Tyrpa A., 2001, *Tabu w dialektach polskich*, Bydgoszcz.
- Kruk J., 2008, *Zmiany leksemu czarownica i jego synonimów [w:] Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*, t. 2, red. K. Kleszczowa i A. Rejter, Katowice, s. 55–64.
- Linde S. B., 1854, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Lwów.
- Niesporek-Szamburska B., 2013, *Stereotyp czarownicy i jego modyfikowanie. Na przykładzie tekstów dla dzieci i wypowiedzi dziecięcych*, Katowice.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Warszawa.
- Rajman J., 2006, *Encyklopedia średniowiecza*, Kraków.
- Szymczak M. (red.), 1978, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.

THE PICTURE OF THE WITCH IN CONTEMPORARY CULTURE'S TEXTS (BASED ON SELECTED EXAMPLES)

Summary

The aim of the article is to present the picture of the witch in contemporary culture's texts (a literature, a movie and TV serials). The author shows the image of the witch in specific categories: names of witches, age and origin, place of residence, appearance, paranormal talents, attributes and evaluation. She comes to conclusions that present characters of witches have been very individualized, they differ from one another significantly in terms of nature, appearance and age. Contemporary witches break down prevalent stereotypes.